

Д'ячук М. Ю.<https://orcid.org/0009-0004-1791-4850>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний аналіз історичного становлення та розвитку концепції повоєнного відновлення у міжнародному праві. Досліджено еволюцію міжнародно-правових підходів до відбудови держав після збройних конфліктів – від переважно економічної та матеріальної реконструкції до сучасної багатовимірної моделі, що охоплює правові, соціальні, політичні та інституційні аспекти. Визначено, що історичний розвиток механізмів повоєнного відновлення безпосередньо пов'язаний із трансформацією міжнародних відносин, розвитком міжнародного права та діяльністю міжнародних організацій.

Проаналізовано особливості повоєнного відновлення після Першої та Другої світових воєн, зокрема роль Ліги Націй у стабілізації економічних процесів у країнах Європи, а також значення Плану Маршалла як одного з найбільш успішних міжнародних механізмів економічної допомоги та реконструкції. Окрему увагу приділено діяльності Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних інституцій у сфері постконфліктного відновлення держав.

Встановлено, що сучасна концепція повоєнного відновлення базується на комплексному підході, який передбачає не лише фізичну відбудову інфраструктури, а й реформування системи державного управління, забезпечення верховенства права, захист прав людини, боротьбу з корупцією, розвиток громадянського суспільства та стимулювання економічного розвитку. Обґрунтовано, що ефективність повоєнного відновлення значною мірою залежить від належної координації між державою, міжнародними партнерами та громадянським суспільством.

Особливу увагу приділено сучасним викликам повоєнного відновлення України. Визначено ключові напрями відбудови держави, серед яких реконструкція критичної інфраструктури, модернізація економіки, цифровізація публічного управління, підтримка внутрішньо переміщених осіб та адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Зроблено висновок, що повоєнне відновлення України має стати не лише процесом подолання наслідків війни, а й основою для комплексної модернізації держави та забезпечення її сталого розвитку.

Ключові слова: повоєнне відновлення, міжнародне право, міжнародні організації, План Маршалла, реконструкція держави, відбудова України, постконфліктне врегулювання.

Постановка проблеми. Проблематика повоєнного відновлення у міжнародному праві має тривалий історичний розвиток та безпосередньо пов'язана з еволюцією міжнародних відносин, характером воєнних конфліктів і механізмами міжнародної співпраці. Після Першої світової війни основна увага приділялася питанням фінансової стабілізації та локальної економічної реконструкції держав, що зазнали найбільших втрат. Натомість після завершення Другої світової війни міжнародна спільнота перейшла до масштабних програм економічної та інституційної допомоги, найвідомішою з яких став План Маршалла. Подальші конфлікти другої половини

XX – початку XXI століття, зокрема в Іраку, Афганістані, Боснії і Герцеговині, а також сучасна війна в Україні, продемонстрували необхідність формування комплексного підходу до повоєнного відновлення, що передбачає не лише фізичну відбудову інфраструктури, а й реформування державного управління, правової системи, забезпечення прав людини та створення умов для сталого розвитку. Така історико-правова ретроспектива дає змогу простежити трансформацію міжнародно-правових механізмів відновлення та їх адаптацію до сучасних глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить

про суттєву еволюцію наукових підходів до розуміння повоєнного відновлення у міжнародному праві. У сучасній правовій доктрині дедалі більше уваги приділяється необхідності поєднання економічних, соціальних, політичних і правових складових відбудови постконфліктних держав. Значна увага акцентується на питаннях розбудови ефективних державних інституцій, утвердження принципу верховенства права, забезпечення демократичного врядування, дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини та створення механізмів сталого розвитку. Окремі аспекти цієї проблематики досліджували такі українські та зарубіжні науковці, як Т.Р. Короткий, Н.В. Камінська, А.О. Кориневич, В. Гуменюк, М.О. Баймуратов, В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, О.В. Кузьменко, С.В. Ківалов, О.М. Бандурка, К. Шмітт, М. Келлі та інші.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз історичного становлення концепції повоєнного відновлення у міжнародному праві та трансформації підходів до відбудови держав після збройних конфліктів. Основну увагу приділено етапам розвитку цієї концепції, ролі міжнародних організацій та сучасним підходам до післявоєнної реконструкції на прикладі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичний розвиток концепції повоєнного відновлення у міжнародному праві свідчить про поступову трансформацію підходів до відбудови держав після завершення збройних конфліктів. На початкових етапах основний акцент робився переважно на матеріальному відновленні інфраструктури та економічної системи держави. Проте подальший розвиток міжнародного права, формування системи міжнародних організацій та становлення міжнародних стандартів захисту прав людини зумовили значне розширення змісту повоєнного відновлення.

У сучасних умовах повоєнне відновлення розглядається як комплексний процес, який включає не лише фізичну реконструкцію, а й формування ефективних державних інституцій, реформування правової системи, забезпечення прав людини, розвиток демократичного врядування та відновлення суспільної довіри. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, зокрема ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз та інші міжнародні інституції, які забезпечують фінансову підтримку, правове супроводження та моніторинг процесів відбудови [5].

Еволюція концепції повоєнного відновлення також демонструє поступовий перехід від пере-

важно односторонніх програм допомоги до інтегрованого підходу, що передбачає активне залучення місцевих громад, забезпечення прозорості публічного управління, боротьбу з корупцією, розвиток інститутів громадянського суспільства та сприяння суспільному примиренню [2].

Першим масштабним викликом для міжнародної системи у сфері післявоєнного відновлення стала Перша світова війна (1914–1918 рр.), наслідки якої спричинили глибоку економічну кризу, політичну нестабільність і значні руйнування у багатьох країнах Європи. Саме після завершення цього конфлікту міжнародна спільнота вперше зіткнулася з необхідністю вироблення системного підходу до відновлення постраждалих держав.

Важливу роль у цих процесах відіграла Ліга Націй, створена у 1920 році для підтримання міжнародного миру та стабільності. Організація активно долучалася до реалізації фінансових та технічних програм допомоги державам, які зазнали найбільших втрат унаслідок війни. Зокрема, в Австрії за підтримки Ліги Націй було здійснено фінансову стабілізацію, зменшено економічний тиск шляхом перегляду репараційних зобов'язань, а також започатковано економічні реформи, спрямовані на подолання гіперінфляції та відновлення промисловості. Для координації відповідних заходів було призначено спеціального верховного комісара з економічних питань [7].

Подібні механізми були застосовані і щодо Угорщини, яка після розпаду Австро-Угорської імперії опинилася у складному фінансово-економічному становищі. За міжнародної підтримки країні вдалося стабілізувати банківську систему, здійснити фінансові реформи та відновити функціонування ключових галузей економіки [1].

Поряд з економічними заходами важливе значення мали й гуманітарні програми. Значна кількість населення залишилася без житла, продовольства та медичної допомоги, що зумовило необхідність активної діяльності міжнародних організацій та благодійних фондів, спрямованої на забезпечення населення базовими ресурсами [5].

Водночас, попри певні позитивні результати, заходи повоєнного відновлення після Першої світової війни не змогли повністю усунути соціально-економічні суперечності та забезпечити довготривалу стабільність. Світова економічна криза 1929 року, політична радикалізація та загострення міжнародної напруженості у подальшому стали передумовами Другої світової війни. Водночас саме цей історичний досвід заклав основу

для подальшого розвитку міжнародних механізмів повоєнної реконструкції.

Ісля завершення Другої світової війни європейський континент опинився у стані глибокої економічної та соціальної кризи. Було зруйновано промисловість, транспортну інфраструктуру, житловий фонд, а мільйони людей втратили роботу та засоби для існування. У цих умовах міжнародне співтовариство було змушене шукати нові ефективні механізми повоєнного відновлення.

Однією з наймасштабніших міжнародних програм відбудови став План Маршалла – Європейська програма відновлення (ERP), ініційована Сполученими Штатами Америки. Її офіційне представлення відбулося 5 червня 1947 року у виступі державного секретаря США Джорджа Маршалла в Гарвардському університеті [1].

Основною метою програми було стимулювання економічного відродження європейських держав шляхом надання фінансової допомоги для модернізації промисловості, розвитку сільського господарства, відновлення виробництва та зміцнення економічної співпраці між країнами Європи. Упродовж 1948–1952 років США надали європейським державам понад 13 мільярдів доларів допомоги у формі грантів, кредитів, поставок продовольства, сировини та промислового обладнання [6].

Найбільшими отримувачами допомоги стали Велика Британія, Франція, Західна Німеччина та Італія, які зазнали наймасштабніших руйнувань унаслідок війни. Водночас План Маршалла мав не лише економічне, а й важливе політичне та геополітичне значення, оскільки сприяв економічній інтеграції держав Західної Європи та став одним із чинників формування майбутнього Європейського Союзу [4].

Важливе значення у системі міжнародного повоєнного відновлення мало створення у 1945 році Організації Об'єднаних Націй. Одним із перших практичних кроків ООН у сфері відбудови стало створення Адміністрації допомоги та відновлення для Європи та Китаю (UNRRA), яка надавала гуманітарну, економічну та технічну допомогу країнам, що найбільше постраждали від війни [3].

У подальшому функції повоєнного відновлення були покладені на спеціалізовані установи системи ООН, серед яких Програма розвитку ООН (UNDP), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Всесвітня продовольча програма (WFP) та інші. Їх діяльність була спрямована на боротьбу з бідністю, подолання гуманітарних наслідків кон-

фліктів, підтримку соціальної сфери та відновлення державних інституцій.

Крім того, ООН відіграла важливу роль у формуванні міжнародно-правових механізмів забезпечення довготривалого миру, зокрема шляхом проведення миротворчих місій, реалізації програм гуманітарного розмінування та підтримки інституційної розбудови держав. Організація і сьогодні залишається одним із ключових координаторів міжнародних зусиль з повоєнного відновлення у різних регіонах світу, включаючи Україну [8].

Сучасна концепція повоєнного відновлення у міжнародному праві базується на багатовимірному підході, який передбачає поєднання інфраструктурної, правової, соціальної та економічної складових. Одним із ключових напрямів є зміцнення верховенства права, реформування судової системи, забезпечення доступу до правосуддя та створення ефективних антикорупційних механізмів.

Важливого значення набувають також питання захисту прав людини, соціальної реінтеграції постраждалого населення, підтримки внутрішньо переміщених осіб та забезпечення соціальної справедливості. Досвід Іраку, Афганістану, Боснії і Герцеговини демонструє, що ефективне відновлення неможливе без реформування державного управління, розвитку економіки та створення дієвих механізмів публічного адміністрування.

Суттєву роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, насамперед ООН, Світовий банк та Європейський Союз, які надають державам фінансову, технічну та консультативну підтримку. Окремий акцент робиться на стимулюванні економічного розвитку через підтримку малого і середнього бізнесу, залучення інвестицій, створення робочих місць та розвиток інноваційних галузей економіки.

У сучасних умовах особливої актуальності зазначені питання набувають для України, яка стикається з масштабними викликами у сфері післявоєнного відновлення. Відбудова України передбачає не лише реконструкцію зруйнованої інфраструктури, а й глибоку трансформацію державного управління, правової системи та економіки.

Одним із ключових напрямів є відновлення критичної інфраструктури – житлового фонду, транспортної системи, енергетичних об'єктів, промислових підприємств та соціальної сфери, що потребує значних фінансових ресурсів, впровадження сучасних технологій та ефективної координації між державою та міжнародними партнерами.

Не менш важливим є реформування системи державного управління на засадах прозорості, ефективності та підзвітності. У цьому контексті особливе значення мають механізми антикорупційного контролю, цифровізація управлінських процесів та децентралізація.

Важливу роль у процесі відновлення відіграє також економічна модернізація держави. Україна потребує створення сприятливого інвестиційного клімату, підтримки малого та середнього бізнесу, модернізації промисловості та поглиблення економічної інтеграції з Європейським Союзом.

Особливу увагу необхідно приділяти соціальній сфері, зокрема питанням підтримки внутрішньо переміщених осіб, психологічної реабілітації населення, соціальної адаптації ветеранів, а також реформуванню системи освіти, медицини та соціального захисту.

Міжнародний досвід свідчить, що успішне повоєнне відновлення можливе лише за умови реалізації комплексної державної політики, заснованої на міжнародній підтримці, впровадженні структурних реформ та ефективній взаємодії між державою, громадянським суспільством і міжна-

родними партнерами. Україна має реальну можливість не лише подолати наслідки війни, а й створити сучасну, стійку та конкурентоспроможну державу.

Висновки. Отже, історичний розвиток концепції повоєнного відновлення у міжнародному праві свідчить про поступовий перехід від вузького розуміння відбудови як суто матеріальної реконструкції до сучасного комплексного підходу, який охоплює правові, соціальні, економічні та інституційні аспекти. Сучасна модель відновлення спрямована як на подолання наслідків воєнних конфліктів, так й на створення передумов для довгострокової стабільності, демократичного розвитку та сталого миру.

Особливе значення у сучасних умовах мають питання реформування державних інституцій, забезпечення верховенства права, розвитку громадянського суспільства, підтримки економічного розвитку та міжнародного співробітництва. Відтак сучасна концепція повоєнного відновлення виходить далеко за межі фізичної реконструкції та передбачає глибоку трансформацію держави і суспільства в цілому.

Список літератури:

1. Орлова О.С. Післявоєнна відбудова України: аналіз окремих програмних засад. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 189–194. <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308192/299691>
2. Омельченко А.В. Правове регулювання післявоєнного відновлення економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 41. https://iepjournal.com/journals/41/2024_41_11_Omelchenko.pdf
3. Усатий В.О. Нормативно-правове забезпечення повоєнного відновлення України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2025. №4. DOI: 10.25313/2520-2308-2025-4-10891
4. UNDP. Post-Conflict Economic Recovery: Enabling Local Ingenuity. New York: United Nations Development Programme, 2008.
5. World Bank. Post-Conflict Reconstruction: The Role of the World Bank. Washington, DC: World Bank, 1998.
6. Saul M. Local Ownership of Post-Conflict Reconstruction in International Law: The Initiation of International Involvement. *Journal of Conflict and Security Law*. 2011. Vol. 16, No. 1. P. 165–206.
7. Бушок О.О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспектив. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/328228/317957>
8. Янчук А.О. Економічна стратегія повоєнного відновлення як основа забезпечення національних інтересів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Том 35 (74), No 5. С. 80–89.

Dyachuk M. Yu. INTERNATIONAL LEGAL PRINCIPLES OF POST-WAR RECOVERY: HISTORICAL EXPERIENCE AND MODERN CHALLENGES OF UKRAINE

The article provides a comprehensive analysis of the historical formation and development of the concept of post-war recovery in international law. The evolution of international legal approaches to the reconstruction of states after armed conflicts is studied – from predominantly economic and material reconstruction to a modern multidimensional model that covers legal, social, political and institutional aspects. It is determined that the historical development of post-war recovery mechanisms is directly related to the transformation of international relations, the development of international law and the activities of international organizations.

The features of post-war recovery after the First and Second World Wars are analyzed, in particular the role of the League of Nations in stabilizing economic processes in European countries, as well as the significance of the Marshall Plan as one of the most successful international mechanisms for economic assistance and reconstruction. Particular attention is paid to the activities of the United Nations, the World Bank, the International Monetary Fund and other international institutions in the field of post-conflict reconstruction of states.

It is established that the modern concept of post-war reconstruction is based on a comprehensive approach, which involves not only the physical reconstruction of infrastructure, but also the reform of the public administration system, ensuring the rule of law, protecting human rights, combating corruption, developing civil society and stimulating economic development. It is substantiated that the effectiveness of post-war reconstruction largely depends on proper coordination between the state, international partners and civil society.

Special attention is paid to the current challenges of post-war reconstruction of Ukraine. Key areas of state reconstruction are identified, including the reconstruction of critical infrastructure, modernization of the economy, digitalization of public administration, support for internally displaced persons and adaptation of national legislation to European Union standards. It is concluded that the post-war reconstruction of Ukraine should become not only a process of overcoming the consequences of the war, but also the basis for the comprehensive modernization of the state and ensuring its sustainable development.

Keywords: post-war reconstruction, international law, international organizations, Marshall Plan, reconstruction of the state, reconstruction of Ukraine, post-conflict settlement.

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026